

ЕВОЛЮЦІЯ НАУКОВИХ ЗАСАД МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ

© 2019 ДАНЬКО Т. В.

УДК [005+658]:339.9
JEL Classification: F23; M16

Данько Т. В.

Еволюція наукових засад міжнародного бізнесу

В Україні, починаючи з 1990-х років, спостерігається поступове зростання наукового інтересу до міжнародного бізнесу, але кількість відповідних праць досі залишається порівняно незначною. Водночас за кордоном наука про міжнародний бізнес з моменту появи у 1950-х роках пройшла значний шлях розвитку. В цьому контексті перед вітчизняними науковцями постає особливе завдання проаналізувати світові здобутки в цій галузі та на цій основі привести свою дослідницьку проблематику у відповідність до світових вимог сучасного етапу еволюції наукових засад міжнародного бізнесу. Незважаючи на значну кількість зарубіжних праць, присвячених дослідженню еволюції наукових засад міжнародного бізнесу, на сьогодні не існує єдиного усталеного підходу до класифікації етапів цього процесу. Це зумовило мету цього дослідження, а саме уточнити й узагальнити ключові характеристики основних етапів еволюції наукових засад міжнародного бізнесу з моменту появи цієї наукової дисципліни по теперішній час. Проведений аналіз з позицій інструменталістського підходу дозволив зробити висновок про те, що еволюція наукових засад міжнародного бізнесу є невідривною від міжнародного життєвого циклу цієї галузі та на цей момент має такі чотири етапи: інституціоналізація; бурхливе зростання; зрілість; ренесанс. В статті виділено й обґрунтовано часові рамки кожного етапу, та всебічно охарактеризовано кожний з них.

Ключові слова: міжнародний бізнес, еволюція науки, міжнародний життєвий цикл товару, глобалізація, інтернаціоналізація, менеджмент мультинаціональної компанії, міжнародне підприємництво, зовнішньоекономічна діяльність.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2019-3-109-115>

Бібл.: 34.

Данько Тарас Володимирович – кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри міжнародного бізнесу та фінансів, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (вул. Кирпичова, 2, Харків, 61002, Україна)

E-mail: tarasdanko2010@gmail.comORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1308-826X>Researcher ID: <http://www.researcherid.com/M-7807-2018>УДК [005+658]:339.9
JEL Classification: F23; M16Данько Т. В. Эволюция научных основ
международного бизнеса

В Украине, начиная с 1990-х годов, наблюдается постепенный рост научного интереса к международному бизнесу, однако количество соответствующих работ до сих пор остается сравнительно незначительным. В то же время за рубежом наука о международном бизнесе с момента появления в 1950-х годах прошла значительный путь развития. В этом контексте перед отечественными учеными стоит особая задача проанализировать мировые достижения в этой отрасли и на этой основе привести свою исследовательскую проблематику в соответствие с мировыми требованиями современного этапа эволюции научных основ международного бизнеса. Несмотря на значительное количество зарубежных работ, посвященных исследованию эволюции научных основ международного бизнеса, на сегодня не существует единого устоявшегося подхода к классификации этапов этого процесса. Это предопределило цель данного исследования, а именно уточнить и обобщить ключевые характеристики основных этапов эволюции научных основ международного бизнеса с момента появления этой научной дисциплины по настоящее время. Проведенный анализ с позиций инструменталистского подхода позволил сделать вывод о том, что эволюция научных основ международного бизнеса является неотрывной от международного жизненного цикла этой отрасли и на данный момент имеет следующие четыре этапа: институционализация; бурный рост; зрелость; ренессанс. В статье выделены и обоснованы временные рамки каждого этапа, а также всесторонне охарактеризованы каждый из них.

Ключевые слова: международный бизнес, эволюция науки, международный жизненный цикл товара, глобализация, интернационализа-

UDC [005+658]:339.9
JEL Classification: F23; M16Danko T. V. Scientific Foundations Evolution
of International Business

Since the 1990s, a gradual increase in scientific interest in international business has been observed in Ukraine, but the number of relevant research works is still relatively low. At the same time, in the rest of the world, the science of international business has made a remarkable path of development since the moment of its emergence in the 1950s. In this context, Ukrainian scientists have the special task of analyzing international achievements in this discipline and, based on this, bringing the focus of their research in compliance with the worldwide requirements at the modern stage of the scientific foundations evolution of international business. Despite a significant amount of international research papers that deal with studying the scientific foundations evolution of international business, there is no single well-established approach to classifying the stages of this process today. This predetermined the aim of the study, namely, to clarify and summarize the key characteristics of the basic stages in the scientific foundations evolution of international business from the moment of emergence of this scientific discipline to the present. The analysis carried out from the perspective of an instrumental approach has led to the conclusion that the scientific foundations evolution of international business is inseparable from the international life cycle of this discipline and currently comprises the following four stages: institutionalization; rapid growth; maturity; renaissance. In the article, the time frames of each stage are identified and justified, each of them being comprehensively characterized.

Keywords: international business, evolution of science, international product life cycle, globalization, internationalization, multinational company management, international entrepreneurship, international business operations.

Bibl.: 34.

ція, менеджмент мультинаціональної компанії, міжнародне підприємництво, внешнеэкономическая деятельность.

Библ.: 34.

Данько Тарас Владимирович – кандидат экономических наук, доцент, профессор кафедры международного бизнеса и финансов, Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт» (ул. Кирпичёва, 2, Харьков, 61002, Украина)

E-mail: tarasdanko2010@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1308-826X>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/M-7807-2018>

Danko Taras V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Professor of the Department of International Business and Finance, National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute» (2 Kyrpychova Str., Kharkiv, 61002, Ukraine)

E-mail: tarasdanko2010@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1308-826X>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/M-7807-2018>

Вступ. Початок виокремлення міжнародного бізнесу як незалежної наукової дисципліни припадає на роки після закінчення Другої світової війни. Певною віхою в розвитку цієї нової на той час дисципліни став всебічний огляд стану та перспектив наукових досліджень у галузі міжнародного бізнесу в статті Річарда Райта, опублікованій в 1970 році [1]. В ній обгрунтовано визначення міжнародного бізнесу як об'єкта наукових досліджень та запропоновано широкий перелік тематичних питань для майбутнього вивчення. Протягом наступних тридцяти років проблемі узагальнення наукових засад міжнародного бізнесу було присвячено значну кількість праць, серед яких на особливу увагу заслуговують статті Д. Рікса [2], Д. Данінга [3], П. Баклі [4], Е. Інкпена та П. Біміша [5], а також Р. Райта у співавторстві з Д. Ріксом [6].

Важливим подальшим кроком стало виділення британцем П. Баклі у 2002 році основних етапів еволюції міжнародного бізнесу як наукової дисципліни [7]. На його думку, зародження та еволюція цієї наукової дисципліни пов'язані з пошуком відповідей на великі дослідницькі питання, які у міру свого вирішення втрачають свою актуальність, тоді як у процесі розвитку світової економіки постають нові проблеми. У своїй нещодавній праці у 2017 році П. Баклі разом з Джонатаном Дохом та Мірком Бенішке розвивають цю ідею, підкреслюючи, що кожне покоління науковців у галузі міжнародного бізнесу має бути свідомим, які саме наукові питання вже мають досить широке теоретичне обгрунтування та, відповідно, потребують лише певної деталізації та верифікації в сучасних умовах, а які є новими та заслуговують на підвищену увагу дослідників [8].

Ця проблема є особливо актуальною для України, де починаючи з 1990-х років спостерігається поступове зростання наукового інтересу до міжнародного бізнесу, але кількість відповідних праць досі залишається порівняно незначною. В цьому контексті перед вітчизняними науковцями постає особливе завдання приведення своєї дослідницької проблематики у відповідність до світових вимог сучасного етапу еволюції наукових засад міжнародного бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як уже зазначалося, першою працею, в якій запропоновано хронологію еволюції наукових засад міжнародного бізнесу, стала стаття П. Баклі, опублікована у 2002 році [7]. В ній розглянуто проміжок часу з кінця Другої світової війни до 2000 року та виділено три ключових етапи:

- 1) Пояснення потоків прямих іноземних інвестицій (ПІІ). На цій темі увага дослідників, згідно з П. Баклі, переважно концентрувалася в період з 1945 року по 1970-ті роки.

- 2) Пояснення існування, стратегії та організації мультинаціональних компаній (МНК). Пік дослідження цієї теми припадає на 1970–1990-ті роки.
- 3) Від інтернаціоналізації до глобалізації та нові форми міжнародного бізнесу, 1980–2000-ні роки.

Слід зазначити, що ця категоризація носить досить суб'єктивний характер, оскільки певною мірою суперечить попереднім працям Річарда Райта та Девіда Рікса, які на основі емпіричного аналізу публікацій в період 1960-х років показали, що на той момент у центрі уваги дослідників міжнародного бізнесу перебувала саме проблематика управління МНК [1; 2; 6], яку П. Баклі відносить до пізнішого етапу. Водночас П. Баклі пов'язує перший етап з дослідженням тематики ПІІ, аргументуючи це тим, що саме тоді було закладено розуміння сутності МНК як міжнародної фірми, яка здійснює вихід на зарубіжний ринок шляхом ПІІ завдяки наявності «внутрішньопередавальної (transferable) переваги» [7]. Як бачимо, ці суперечності свідчать про необхідність певного уточнення сутності початкового етапу еволюції наукової думки у сфері міжнародного бізнесу. Подібні суперечності можна простежити і стосовно виокремлення наступних етапів еволюції теорії міжнародного бізнесу, запропонованих П. Баклі.

Досить швидко підхід до визначення етапів еволюції наукової думки на основі виокремлення так званого основного наукового питання піддав критиці відомий американський вчений Майк Пенг [9]. Згідно з його аргументацією основне питання дослідження міжнародного бізнесу з моменту виділення цієї сфери в окрему наукову дисципліну є незмінним і може бути сформульованим таким чином: «Що зумовлює міжнародний успіх або невдачу фірми?»

Фактично вказані праці П. Баклі та М. Пенса стали певним сигналом про кризу розвитку теорії міжнародного бізнесу в 2000-х роках, на яку звернули увагу такі автори, як, наприклад, Сандра Сено-Елдей [10]. Природа цієї кризи проявилася у фрагментарності тем [10], недостатності теоретичного підґрунтя для розуміння сучасних проблем міжнародного бізнесу [11; 12] та навіть певній науковій кастовості [12].

Слід зазначити окремо, що, вже починаючи зі згаданої вище статті Д. Рікса [2] від 1985 року, досить регулярно почали з'являтися подібні емпіричні дослідження теоретичних засад міжнародного бізнесу на основі вивчення частоти публікацій на ті чи інші теми в провідних спеціалізованих наукових журналах, таких як, зокрема, Journal of International Business Studies, International Business Review та Journal of World Business [5; 6; 13; 14]. Серед зазначених статей варто виділити дослідження Девіда Гріфіта, Саліха

Тамера Кавусгіла та Шічун Ксу, які здійснили емпіричну перевірку етапів еволюції наукових засад міжнародного бізнесу, запропонованих П. Баклі, та дійшли висновку, що активне вивчення так званих великих питань міжнародного бізнесу не обмежувалося запропонованими ним часовими періодами та здійснювалося і надалі [14]. Інакше кажучи, питання Баклі залишалися тими «трьома соснами», в яких дослідники міжнародного бізнесу продовжували «блукати» і в 2000-ні роки.

У наступній знаковій публікації, присвяченій еволюції теорії міжнародного бізнесу, її автори Алан Рагмен, Ален Вербеке та Куен Нгуен стверджували про досягнення певної зрілості цієї наукової галузі [15]. Аналізуючи більш ніж п'ятдесят попередніх років розвитку теоретичних засад міжнародного бізнесу, вони розрізняють першу хвилю досліджень, предметом яких були так звані специфічні переваги країн (англ. – country specific advantages, CSA) походження МНК, та другу хвилю, починаючи з 1960 року, коли предметом поступово стали специфічні переваги фірм (англ. – firm specific advantages, FSA). Наступні хвилі, на думку авторів, пов'язані з перенесенням уваги дослідників міжнародного бізнесу на рівень філії МНК, який відбувся у 2000-х роках, а також останнім часом на рівень міжнародного підприємця або рівень міжфірмових відносин, таких як аутсорсинг, ланцюг цінності, стратегічний альянс, спільне підприємство та кластер.

Тим часом, ігноруючи розглянуті вище праці М. Пенга та А. Рагмена зі співавторами, П. Баклі разом з Джонатаном Дохом та Мірком Бенішке продовжив свій пошук нових великих питань міжнародного бізнесу, до яких станом на 2017 рік додав проблеми появи МНК з країн, які розвиваються, феномен офшорів та аутсорсингу, дезагрегацію глобальних ланцюгів цінності, а також корпоративну соціальну відповідальність і сталість МНК [8]. Що стосується майбутніх досліджень, то Дж. Дох, П. Баклі та М. Бенішке закликають колег ставити амбітні цілі вивчення глобальних викликів, таких як голод, бідність, світові конфлікти, кліматичні зміни, які вимагають проактивності на рівні МНК та інших учасників міжнародного бізнесу.

Серед найновіших праць, особливо цінною видається запропонована шведськими вченими Ларсом Енгвалом, Сесілією Палберг та Олем Перссоном ідея звернення до проблеми еволюції міжнародного бізнесу як наукової дисципліни через призму розгляду її як певної екосистеми, до якої належать професійні асоціації науковців, провідні наукові журнали та довідникові видання [16], а також проведений норвезько-іспансько-чилійською командою авторів ґрунтовний бібліографічний аналіз журналу *International Business Review* за 1992–2016 роки, який серед інших важливих результатів містить динаміку зміни ключових слів опублікованих в ньому статей за вказаний період [17].

Отже, незважаючи на значну кількість праць, які досліджують еволюцію наукових засад міжнародного бізнесу, на сьогодні не існує єдиного усталеного підходу до класифікації етапів цього процесу. Як бачимо, можна розрізнити підходи, які базуються на зміні так званих великих питань, зміні предметів дослідження та оцінці загальної інтенсивності наукової роботи. Все це зумовлює доцільність подальшого вивчення цієї проблеми.

Мета статті – уточнити й узагальнити ключові характеристики основних етапів еволюції наукових засад міжнародного бізнесу з моменту появи цієї наукової дисципліни по теперішній час.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слід зазначити, що задача вивчення еволюції наукових засад міжнародного бізнесу належить до класу задач вивчення еволюції науки та у ширшому сенсі – до питань філософії науки. Як відомо, теорія пізнання та філософія науки, своєю чергою, починаючи з античних часів, постійно еволюціонують і перебувають у стані творчого пошуку і по цей день, не даючи досі консенсусної та усталеної відповіді на питання про те, як «правильно» здійснювати типологізацію етапів еволюції будь-якої науки [18–21]. З філософської точки зору слід визнати, м'яко кажучи, обмеженість здатності дослідника міжнародного бізнесу, об'єктивно виділити «істинні» етапи еволюції наукової сфери, до якої він сам належить. Очевидно, що розглянуті вище дослідження еволюції наукових засад міжнародного бізнесу, починаючи від П. Баклі, наштовхнулися саме на цю складність. Подолати її можна лише шляхом авторської рефлексії щодо сутності міжнародного бізнесу як науки та окреслення відповідних базових припущень. Тобто, інакше кажучи, дослідник повинен визнати власну суб'єктивність, добросовісно намагатися усвідомити ті обмеження, які є її наслідком, та бути послідовним у застереженні наукової спільноти щодо цих обмежень при викладенні отриманих результатів.

У цьому випадку ключовим видається питання, з яких філософських позицій автор підходить до науки про міжнародний бізнес. У зв'язку з цим доречно звернутися до «класичного» визначення предмета досліджень міжнародного бізнесу, надане Лі Нертмом, Фредеріком Труїтом та Річардом Райтом в 1970 році [1]:

По-перше, він стосується підприємницької діяльності на рівні фірми, яка перетинає національні кордони або здійснюється в інших місцях, ніж країна походження фірми. Ця діяльність може бути переміщенням товарів, капіталу, людей та ноу-хау, або це може бути виробництво, видобуток, будівництво, банківська справа, транспортування, реклама тощо.

По-друге, він певним чином стосується взаємозв'язків між операціями бізнес-фірми та міжнародними чи зарубіжними середовищами, в яких фірма працює.

З цього визначення випливає прикладний характер нової на той час дисципліни. Відповідно, найбільш доцільним виглядає застосування інструменталістського підходу до оцінки еволюції наукових засад міжнародного бізнесу, який може бути здійснений шляхом пошуку відповіді на питання М. Пенга [9], перефразовуючи його так: «Як з часом змінювалися обсяги та релевантність світового знання про те, що зумовлює міжнародний успіх або невдачу фірми?» Далі пропонується розглядати сферу досліджень міжнародного бізнесу як галузь, яка продукує наукове знання не заради власного задоволення, а як певного продукту, який має своїх споживачів. Фактично на цьому прикладному аспекті наголошував у своєму виступі і Дж. Данінг, покидаючи посаду президента Академії міжнародного бізнесу у 1988 році [3]. Прагматична спрямованість цієї дисципліни підштовхує застосувати до аналізу еволюції наукових засад

міжнародного бізнесу модель міжнародного життєвого циклу [22], виділяючи такі етапи:

1. Інституалізація міжнародного бізнесу як наукової дисципліни (повоєнні роки – 1970 р.).
2. Бурхливе зростання (1970-ті – середина 1990-х років).
3. Зрілість (середина 1990-х – кінець 2000-х років).
4. Ренесанс (2010-ті роки).

Розглянемо кожен з цих етапів докладніше. Перший етап розвитку наукових засад міжнародного бізнесу можна вважати суто американським феноменом [12; 23]. Поштовхом стало бажання окремих представників бізнес-освіти США запропонувати спеціалізовані програми навчання для майбутніх практиків міжнародного бізнесу. Освітня, які усвідомлювали соціокультурні та політико-правові відмінності між національними державами, побачили необхідність звернутися до специфічних проблем і задач, що виникають під час участі у міжнародному бізнесі. Перший курс з міжнародного бізнесу був запропонований у Гарвардському університеті професором Джоном Фаєрверзером у 1954 році чи 1955 році – точна дата не зберіглася – під назвою «Менеджмент зарубіжних операцій» [24]. В 1960 році ним же був опублікований перший підручник з міжнародного бізнесу під назвою «Менеджмент міжнародних операцій» [25]. Перша магістерська програма з міжнародного бізнесу була відкрита в 1956 році Колумбійським університетом [16; 26]. Досить швидко їхній приклад наслідували деякі інші університети, і вже в 1958 році з різних куточків США зібралися дев'ятнадцять науковців, які заснували Асоціацію освіти з міжнародного бізнесу, яка пізніше в 1972 році була перейменована в Академію міжнародного бізнесу (англ. – Academy of International Business, AIB) [26].

Наступною віхою стала поява трьох наукових журналів, які і досі є провідними в галузі дослідження міжнародного бізнесу. Першим був створений Management International Review в 1961 році, наступним – Journal of World Business в 1965 році, тоді як AIB заснувала свій Journal of International Business Studies (JIBS) в 1970 році. Окремо заслуговує на увагу той факт, що саме в цей час до тематики міжнародного бізнесу звертався і відомий український вчений Богдан Гаврилишин [27; 28], який розглянув дві ключові теми як на той момент, так і досі, а саме підготовку менеджерів до здійснення міжнародних операцій, а також інтернаціоналізацію фірми.

Завершальним кроком на етапі інституалізації наукової дисципліни міжнародний бізнес стала робота, яка була здійснена в межах гранту, отриманого школою бізнесу Університету Індіани від Фундації Форда в 1965 році [6]. Команда проекту складала загальний перелік всіх проведених протягом 1960-х років наукових досліджень міжнародного бізнесу, яких виявилось 429. Далі серед них були виділені провідні дослідники, яких запросили до участі у кількох семінарах, метою яких було домовитися про спільне бачення стану та перспектив дослідження міжнародного бізнесу на той час. Одним із важливих результатів цієї роботи стало спільне вироблення розглянутого вище визначення предмета досліджень міжнародного бізнесу, в подальшому оприлюдненого Нертом, Труїтом та Райтом, якого на-

далі притримувалися наступні покоління дослідників як у США, так і інших країнах світу у міру того, як вони долучалися до цієї сфери.

Наступні двадцять п'ять років були часом бурхливого зростання. Цей етап еволюції наукових засад міжнародного бізнесу характеризується помітним збільшенням обсягу публікацій з міжнародного бізнесу та виходом цієї наукової дисципліни за межі США.

Якщо в 1960-х роках щорічна кількість англомовних наукових публікацій з міжнародного бізнесу становила кілька десятків, то в період 1970–1995 рр. цей показник коливався в межах 90–150 статей на рік. Тематика досліджень залишалася переважно в межах окреслених на етапі створення JIBS [1].

Якісною зміною стало розповсюдження наукових ідей міжнародного бізнесу поза США. Зокрема, AIB почала приймати зарубіжних членів і протягом 1970-х років створила регіональні філії в Канаді, Єгипті, Європі, Японії, Південній Кореї та басейні Тихого океану [26]. Окрім США, станом на 1978 рік, 23 % з 806 членів AIB представляли ще 41 країну світу [29]. В 1974 році була створена незалежна Європейська академія міжнародного бізнесу, яка в 1994 році започаткувала ще один впливовий науковий журнал International Business Review. Однією з найцитованіших статей 1970-х років з міжнародного бізнесу стала праця шведських науковців Яна Джохансона та Яна-Еріка Ваальне [30], яка була присвячена дослідженню процесу інтернаціоналізації фірми. В 1980-х роках більшість провідних бізнес-шкіл економічно розвинених регіонів світу, включаючи Європу, вже пропонували програми з міжнародного бізнесу [31].

Як вже зазначалося вище, в другій половині 1990-х років намітилася криза розвитку науки про міжнародний бізнес [10; 23], яку можна вважати основною ознакою етапу її зрілості. Темпи приросту нових наукових публікацій з міжнародного бізнесу сповільнилися. Утворився певний усталений консенсус щодо основних теорій пануючої парадигми міжнародного бізнесу [11; 12; 14], до яких потрапили теорії прямих іноземних інвестицій, міжнародного життєвого циклу товару, інтернаціоналізації фірми, міжнародних спільних підприємств і мультинаціональних компаній [11], тоді як науковці протягом 2000-х років значною мірою змагалися між собою в їхній перевірці, інтерпретації, систематизації, уточненні тощо [32]. Одночасно почав відчуватися брак по-справжньому свіжих проривних ідей. Характерно, що цей етап зрілості припав на період відносно сталого економічного зростання між світовими фінансовими кризами 1997-1998 років та 2008 року, коли не тільки серед науковців, але і серед практиків міжнародного бізнесу панувало відчуття безтурботної всеобізнаності. Ще однією ознакою цього етапу стали завершення, так би мовити, «мультинаціоналізації» кола дослідників [33] та виокремлення регіональної тематики, наприклад, для Центральної та Східної Європи [34].

У 2010-х роках наступив етап ренесансу дослідження міжнародного бізнесу. Серед причин можна назвати появу нових технологій, економічні зміни в світі, зокрема, вихід економіки Китаю та Тихоокеанського регіону на провідні позиції, а також народження нових багатообіцяючих па-

радигм в інших наукових дисциплінах у галузі бізнесу. Це призвело як до модифікації традиційних тем, так і до появи нових, які, своєю чергою, можна поділити на оригінальні та запозичені.

Серед перспективних модифікацій традиційних тем можна вказати такі: інтернаціоналізація шляхом дигіталізації; культурна компетентність; МНК з країн, що розвиваються. Новою оригінальною темою можна вважати дослідження компаній, «народжених глобальними» (англ. – born globals). До запозичених тем відносяться: міжнародні ланцюги цінності в промисловості 4.0; підривні технології; здатності міжнародного бізнесу; кооперативні стратегії при виході на зовнішні ринки; міжнародний високотехнологічний бізнес; міжнародні бізнес моделі для малих і середніх підприємств; управління знаннями МНК; корпоративна соціальна відповідальність МНК; тощо. Всі ці теми наразі відкривають широкі можливості дослідження міжнародного бізнесу як на світовому рівні, так і з огляду на вітчизняні реалії та потреби.

Висновки. Наука про міжнародний бізнес з моменту появи у 1950-х роках пройшла значний шлях розвитку. Починаючи з 1970-х років з'явилася значна кількість праць, присвячених дослідженню еволюції наукових засад міжнародного бізнесу. Проте на сьогодні не існує єдиного усталеного підходу до класифікації етапів цього процесу. Можна розрізнити підходи, які базуються на зміні так званих великих питань, зміні предметів дослідження та оцінці загальної інтенсивності наукової роботи протягом часу. Все це зумовлює доцільність подальшого вивчення цієї проблеми.

Аналіз еволюції наукових засад міжнародного бізнесу у широкому сенсі належить до питань філософії науки. Враховуючи прикладний характер цієї дисципліни, найбільш доцільним є застосування інструменталістського підходу до оцінки еволюції її наукових засад. З огляду на це, сфера досліджень міжнародного бізнесу може бути змодельованою як галузь, яка продукує наукове знання як певного продукту, який має своїх споживачів. Еволюція наукових засад міжнародного бізнесу є невідривною від міжнародного життєвого циклу цієї галузі та на цей момент має такі чотири етапи: інституалізація; бурхливе зростання; зрілість; ренесанс.

Перший етап еволюції наукових засад був сконцентрованим у США, де протягом 1950–1960-х років були створені перші навчальні програми, підручники, наукові журнали з міжнародного бізнесу, а також профільна професійна асоціація. На цьому етапі було визначено предмет та основні напрямки дослідження міжнародного бізнесу.

Етап зростання, який припадає на період з 1970-х до середини 1990-х років, характеризується помітним збільшенням обсягу публікацій з міжнародного бізнесу та виходом цієї наукової дисципліни за межі США. Етап зрілості припадає на другу половину 1990-х та 2000-ні роки, коли утворився певний усталений консенсус щодо основних теорій пануючої парадигми міжнародного бізнесу та намітилася криза подальшого розвитку цієї науки через брак нових ідей.

У 2010-х роках наступив етап ренесансу дослідження міжнародного бізнесу, який полягає як у модифікації тра-

диційних тем, так і у появі нових, які, своєю чергою, можна поділити на оригінальні та запозичені. Перспективи розвитку наукових засад міжнародного бізнесу потребують подальшого дослідження. Окремої уваги вимагає вивчення особливостей інтеграції українських компаній в міжнародне бізнес-середовище.

ЛІТЕРАТУРА

1. Wright R. W. Trends in international business research. *Journal of International Business Studies*. 1970. Vol. 1. No. 1. P. 109–123.
2. Ricks D. A. International business research: past, present and future. *Journal of International Business Studies*. 1985. Vol. 16. No. 2. P. 1–4.
3. Dunning J. H. The study of international business: a plea for a more interdisciplinary approach. *Journal of International Business Studies*. 1989. Vol. 20. No. 3. P. 411–436.
4. Buckley P. J. Developments in international business theory in the 1990s. *Journal of Marketing Management*. 1991. Vol. 7. No. 1. P. 15–24.
5. Inkpen A. C., Beamish P. W. An analysis of twenty-five years of research in the Journal of International Business Studies. *Journal of International Business Studies*. 1994. Vol. 25. No. 4. P. 703–713.
6. Wright R. W., Ricks D. A. Trends in international business research: twenty-five years later. *Journal of International Business Studies*. 1994. Vol. 25. No. 4. P. 687–701.
7. Buckley P. J. Is the international business research agenda running out of steam? *Journal of international business studies*. 2002. Vol. 33. No. 2. P. 365–373.
8. Buckley P. J., Doh J. P., Benischke M. H. Towards a renaissance in international business research? Big questions, grand challenges, and the future of IB scholarship. *Journal of International Business Studies*. 2017. Vol. 48. No. 9. P. 1045–1064.
9. Peng M. W. Identifying the big question in international business research. *Journal of International Business Studies*. 2004. Vol. 35. No. 2. P. 99–108.
10. Seno-Alday S. International business thought: a 50-year footprint. *Journal of International Management*. 2010. Vol. 16. No. 1. P. 16–31.
11. Buckley P. J., Lessard D. R. Regaining the edge for international business research. *Journal of International Business Studies*. 2005. Vol. 36. No. 6. P. 595–599.
12. Oesterle M.-J., Wolf J. 50 years of Management International Review and IB/IM research. *Management International Review*. 2011. Vol. 51. No. 6. P. 735–754.
13. Morrison A. J., Inkpen A. C. An analysis of significant contributions to the international business literature. *Journal of International Business Studies*. 1991. Vol. 22. No. 1. P. 143–153.
14. Griffith D. A., Cavusgil S. T., Xu S. Emerging themes in international business research. *Journal of International Business Studies*. 2008. Vol. 39. No. 7. P. 1220–1235.
15. Rugman A. M., Verbeke A., Nguyen Q. T. Fifty years of international business theory and beyond. *Management International Review*. 2011. Vol. 51. No. 6. P. 755–786.
16. Engwall L., Pahlberg C., Persson O. The development of IB as a scientific field. *International Business Review*. 2018. Vol. 27. No. 5. P. 1080–1088.
17. Rialp A. J., Merigó M., Cancino C. A., Urbano D. Twenty-five years (1992–2016) of the international business review: a bibliometric overview // *International Business Review*. in press.

URL: <https://doi.org/10.1016/j.ibusrev.2019.101587> (дата звернення: 23.06.2019)

18. Rosenberg A. *Philosophy of science: a contemporary introduction*. Routledge, 2011.

19. Kuhn T. S. *The structure of scientific revolutions*. Chicago and London, 1962.

20. Popper K. R. *Objective knowledge*. Oxford University Press Oxford, 1972.

21. Campbell D. T. *Evolutionary Epistemology*. In: Schlipp P. A. (ed.). *The Library of Living Philosophers*. Vol. XIV: The Philosophy of Karl Popper. La Salle: Open Court, 1974. P. 413–463.

22. Vernon R. *International trade and international investment in the product cycle*. *Quarterly journal of economics*. 1966. Vol. 80. No. 2. P. 190–207.

23. Toyne B., Nigh D. W. *International business: an emerging vision*. Univ of South Carolina Press, 1997. 728 p.

24. Robinson R. D. *Background concepts and philosophy of international business from World War II to the present*. *Journal of International Business Studies*. 1981. Vol. 12. No. 1. P. 13–21.

25. Fayerweather J. *Management of international operations, text and cases*. McGraw-Hill, 1960.

26. Fayerweather J. *A history of the academy of international business from infancy to maturity: the first 25 years*. The University of South Carolina, 1986.

27. Hawrylyshyn B. *Preparing managers for international operations*. *Business Quarterly*. 1967. Vol. 27.

28. Hawrylyshyn B. *The internationalization of firms*. *Journal of World Trade*. 1971. Vol. 5. No. 1. P. 72–82.

29. *Organizational records // Academy of International Business (AIB)*. URL: <https://www.aib.world/about/history/organizational-records>

30. Johanson J., Vahlne J.-E. *The internationalization process of the firm – a model of knowledge development and increasing foreign market commitments*. *Journal of international business studies*. 1977. Vol. 8. No. 1. P. 23–32.

31. Ball D. A., McCulloch W. H. *International business education programs in American and non-American schools: how they are ranked by the academy of international business*. *Journal of International Business Studies*. 1988. Vol. 19. No. 2. P. 295–299.

32. Sullivan D. *Cognitive tendencies in international business research: implications of a «narrow vision»*. *Journal of International Business Studies*. 1998. Vol. 29. No. 4. P. 837–855.

33. Ellis P. D., Zhan G. *How international are the international business journals?* *International Business Review*. 2011. Vol. 20. No. 1. P. 100–112.

34. Jaklič A., Obloj K., Svetličič M., Kronegger L. *Evolution of Central and Eastern Europe related international business research*. *Journal of Business Research*. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ibusrev.2019.06.046> (дата звернення: 19.07.2019).

REFERENCES

Ball, D. A., and McCulloch, W. H. "International business education programs in American and non-American schools: how they are ranked by the academy of international business". *Journal of International Business Studies*, vol. 19, no. 2 (1988): 295-299.

Buckley, P. J. "Developments in international business theory in the 1990s". *Journal of Marketing Management*, vol. 7, no. 1 (1991): 15-24.

Buckley, P. J. "Is the international business research agenda running out of steam?" *Journal of international business studies*, vol. 33, no. 2 (2002): 365-373.

Buckley, P. J., and Lessard, D. R. "Regaining the edge for international business research". *Journal of International Business Studies*, vol. 36, no. 6 (2005): 595-599.

Buckley, P. J., Doh, J. P., and Benischke, M. H. "Towards a renaissance in international business research? Big questions, grand challenges, and the future of IB scholarship". *Journal of International Business Studies*, vol. 48, no. 9 (2017): 1045-1064.

Campbell, D. T. "Evolutionary Epistemology". In *Library of Living Philosophers*, vol. XIV: The Philosophy of Karl Popper, 413-463. La Salle: Open Court, 1974.

Dunning, J. H. "The study of international business: a plea for a more interdisciplinary approach". *Journal of International Business Studies*, vol. 20, no. 3 (1989): 411-436.

Engwall, L., Pahlberg, C., and Persson, O. "The development of IB as a scientific field". *International Business Review*, vol. 27, no. 5 (2018): 1080-1088.

Ellis, P. D., and Zhan, G. "How international are the international business journals?" *International Business Review*, vol. 20, no. 1 (2011): 100-112.

Fayerweather, J. *A history of the academy of international business from infancy to maturity: the first 25 years*. The University of South Carolina, 1986.

Fayerweather, J. *Management of international operations, text and cases*. McGraw-Hill, 1960.

Griffith, D. A., Cavusgil, S. T., and Xu, S. "Emerging themes in international business research". *Journal of International Business Studies*, vol. 39, no. 7 (2008): 1220-1235.

Hawrylyshyn, B. "Preparing managers for international operations". *Business Quarterly*, vol. 27 (1967).

Hawrylyshyn, B. "The internationalization of firms". *Journal of World Trade*, vol. 5, no. 1 (1971): 72-82.

Inkpen, A. C., and Beamish, P. W. "An analysis of twenty-five years of research in the Journal of International Business Studies". *Journal of International Business Studies*, vol. 25, no. 4 (1994): 703-713.

Jaklič, A. et al. "Evolution of Central and Eastern Europe related international business research". *Journal of Business Research*. <https://doi.org/10.1016/j.ibusrev.2019.06.046>

Johanson, J., and Vahlne, J.-E. "The internationalization process of the firm - a model of knowledge development and increasing foreign market commitments". *Journal of international business studies*, vol. 8, no. 1 (1977): 23-32.

Kuhn, T. S. *The structure of scientific revolutions*. Chicago; London, 1962.

Morrison, A. J., and Inkpen, A. C. "An analysis of significant contributions to the international business literature". *Journal of International Business Studies*, vol. 22, no. 1 (1991): 143-153.

"Organizational records". *Academy of International Business (AIB)*. <https://www.aib.world/about/history/organizational-records>
Oesterle, M. -J., and Wolf, J. "50 years of Management International Review and IB". *Management International Review*, vol. 51, no. 6 (2011): 735-754.

Peng, M. W. "Identifying the big question in international business research". *Journal of International Business Studies*, vol. 35, no. 2 (2004): 99-108.

Popper, K. R. *Objective knowledge*. Oxford University Press Oxford, 1972.

Rialp, A. J. et al. "Twenty-five years (1992-2016) of the international business review: a bibliometric overview". *International Business Review*. in press. <https://doi.org/10.1016/j.ibusrev.2019.101587>

Ricks, D. A. "International business research: past, present and future". *Journal of International Business Studies*, vol. 16, no. 2 (1985): 1-4.

Robinson, R. D. "Background concepts and philosophy of international business from World War II to the present". *Journal of International Business Studies*, vol. 12, no. 1 (1981): 13-21.

Rosenberg, A. *Philosophy of science: a contemporary introduction*. Routledge, 2011.

Rugman, A. M., Verbeke, A., and Nguyen, Q. T. "Fifty years of international business theory and beyond". *Management International Review*, vol. 51, no. 6 (2011): 755-786.

Seno-Alday, S. "International business thought: a 50-year footprint". *Journal of International Management*, vol. 16, no. 1 (2010): 16-31.

Sullivan, D. "Cognitive tendencies in international business research: implications of a «narrow vision»". *Journal of International Business Studies*, vol. 29, no. 4 (1998): 837-855.

Toyne, B., and Nigh, D. W. *International business: an emerging vision*. Univ of South Carolina Press, 1997.

Vernon, R. "International trade and international investment in the product cycle". *Quarterly journal of economics*, vol. 80, no. 2 (1966): 190-207.

Wright, R. W. "Trends in international business research". *Journal of International Business Studies*, vol. 1, no. 1 (1970): 109-123.

Wright, R. W., and Ricks, D. A. "Trends in international business research: twenty-five years later". *Journal of International Business Studies*, vol. 25, no. 4 (1994): 687-701.

Стаття надійшла до редакції 08.08.2019